

Olsztyn, 27 kwietnia 2020 r.

dr hab. Joanna Ostrouch-Kamińska, prof. UWM
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

**Ocena dorobku naukowo-badawczego, dydaktycznego i organizacyjnego
Pani dr Doroty Krzemińskiej
w związku z postępowaniem o nadanie stopnia naukowego
doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika
na podstawie osiągnięcia naukowego w postaci monografii zatytułowanej
„Być parą z niepełnosprawnością intelektualną. Studium mikroetnograficzne
w kontekście teorii postkolonialnej Homiego K. Bhabhy”
(Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2019, ss. 390)**

Recenzję przygotowałam zgodnie z zapisami art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, w którym mowa m.in. o osiągnięciach naukowych habilitanta stanowiących znaczny jego wkład w rozwój określonej dyscypliny naukowej oraz istotnej aktywności naukowej. Zanim we wnioskach końcowych odniosę się do akcentowanych wyżej elementów, przeanalizuję także kryteria wskazane w rozporządzeniu MNiSW z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

1. Informacje ogólne

Pani dr Dorota Krzemińska uzyskała tytuł magistra pedagogiki w zakresie pedagogiki specjalnej w 1990 roku na Wydziale Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Gdańskiego na podstawie pracy magisterskiej pt. *Próba nauki języka angielskiego uczniów szkoły specjalnej dla lekko upośledzonych umysłowo. Eksperyment pedagogiczny*, przygotowanej pod kierunkiem dr Krystyny D. Rzedzickiej. Warto odnotować, że Habilitantka była wyróżniającą się studentką, nagrodzoną stypendium Ministra Edukacji Narodowej w roku akademickim 1989/1990. Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki Pani dr Dorota Krzemińska uzyskała 14 września 2000 roku na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego na podstawie dysertacji doktorskiej pt. *Funkcjonowanie kodu językowego osób upośledzonych umysłowo w stopniu głębszym*. Promotorką rozprawy była prof. dr hab. Halina Borzyszkowska, zaś recenzentami – prof. dr hab. Ryszard Kościelak i prof. dr hab. Czesław Kosakowski.

Po ukończeniu studiów magisterskich, w 1990 roku Pani dr Dorota Krzemińska została zatrudniona w Uniwersytecie Gdańskim, w Zakładzie Pedagogiki Specjalnej Instytutu Pedagogiki na stanowisku asystenta stażysty. Tam nieprzerwanie pracuje do dziś, stopniowo awansując na stanowiska asystenta, później (od 2000 r.) na stanowisko adiunkta. W latach 2009-2016 pełniła funkcję kierownika Pracowni Badań nad Niepełnosprawnością w Dorosłości w Zakładzie Pedagogiki.

2. Opinia dotycząca dorobku naukowego oraz osiągnięć naukowo-badawczych Habilitantki po uzyskaniu stopnia doktora

Po uzyskaniu stopnia naukowego doktora Pani dr Dorota Krzemińska opublikowała 3 monografie (dwie autorskie i jedną współautorską), z których jedna odnosi się do badań zaprezentowanych w rozprawie doktorskiej (*Język i dyskurs codzienny osób z niepełnosprawnością intelektualną*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2012). Nie redagowała żadnej monografii, ale była odpowiedzialna za redakcje naukowe 3 numerów czasopisma *Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej*; Była również współautorką przekładu książki S. Forward pt. *Toksyczni rodzice* (wraz z R. Grażyńskim i H. Dankiewicz, Warszawa 1992). Habilitantka jest Autorką i/lub Współautorką 13 publikacji w czasopismach, w większości z listy B MNiSW, stanowiących oryginalne studia i rozprawy oraz doniesienia z badań. W podoktorskim dorobku Pani dr Doroty Krzemińskiej znajdują się również rozdziały w monografiach wieloautorskich – jak wynika z dokumentacji, jest Ona Autorką i/lub Współautorką 7 artykułów w pracach zbiorowych. Liczba cytowań publikacji Habilitantki według bazy Google Scholar wynosi 99, zaś indeks Hirscha 3.

Nie jest to dorobek imponujący, zwłaszcza jeśli weźmiemy pod uwagę ilościowe parametry dorobku. Żadna z publikacji nie została opublikowana w czasopiśmie indeksowanym w bazie JCR, stąd żadne czasopismo nie posiada wskaźnika wpływu (IF)); brakuje również publikacji indeksowanych w międzynarodowych bazach, w tym w najbardziej powszechnej bazie ERIH (dawna ministerialna lista C). Z tego względu zapewne brak jest wskaźników cytowań w tych bazach. Z wykazu publikacji dołączonego do wniosku wynika, iż w dorobku Pani dr Doroty Krzemińskiej jest 1 publikacja w języku obcym, ale wydana w polskim czasopiśmie, co jest dość zaskakujące, gdyż Habilitantka deklaruje swój udział w kilku międzynarodowych konferencjach, w tym zagranicznych, a także współpracę z zagranicznymi naukowcami – do tego faktu odniosę się w dalszej części recenzji.

Z uznaniem zauważam, że dominują w dorobku Habilitantki artykuły publikowane w czasopiśmie, co rzadko zdarza się wśród polskich pedagogów – przedstawiciele rodzimych nauk humanistycznych i społecznych jeszcze do niedawna publikowali głównie w monografiach zbiorowych, często niskonakładowych i/lub pokonferencyjnych, czasami nawet nierecenzowanych. Nie można natomiast nie zauważyć, że Habilitantka znakomitą większość artykułów w czasopiśmie (11 z 13) opublikowała w macierzystej jednostce. W żaden sposób nie umniejsza to ich wartości, ale rodzi pytanie o motywy poddawania procesowi wieloetapowej recenzji swoich tekstów jedynie w jednym i to rodzimym zespole redakcyjnym, choć, co należy zaznaczyć, niewątpliwie zawsze w szerokim gronie recenzentów. Trochę lepiej sytuacja wygląda z różnorodnością wydawnictw, w których opublikowano monografie zbiorowe z udziałem Habilitantki – są to w większości wydawnictwa ogólnopolskie, uznane, publikujące recenzowane monografie, redagowane przez specjalistów w swoich dziedzinach; tak było również w przypadku monografii z udziałem Habilitantki. Trudno zatem jednoznacznie stwierdzić, na skutek dużego przywiązania Autorki do publikowania w środowiskach, w których jest znana z racji swojej pracy (redakcjom lub redaktorom), na ile dorobek Habilitantki jest rozpoznawany poza lokalnym gronem czytelników, w szerokim dyskursie ogólnopolskim i zagranicznym. Choć trzeba przyznać, że mimo małej liczby publikacji Autorki, wskaźniki rozpoznawalności ocenianego dorobku nie są niskie.

Odnosząc się do pozostałych kryteriów oceny osiągnięć naukowo-badawczych Pani dr Doroty Krzezińskiej stwierdzam, iż część z nich nie została spełniona. Habilitantka deklaruje w dokumentacji załączonej do wniosku, iż brała czynny udział w **13** międzynarodowych konferencjach, w tym w 4 zagranicznych (we Francji, Szwecji i we Włoszech), oraz w **13** krajowych konferencjach, z czego 9 zorganizowano w Gdańsku. W ocenianym dorobku brakuje projektów realizowanych w efekcie pozytywnie zakończonej procedury recenzowania wniosku badawczego. Wprawdzie Habilitantka aplikowała dwukrotnie o granty, i deklaruje ich pozytywną ocenę, ale w rezultacie żadnego z nich nie zrealizowała. Zatem trudno kryterium kierowania międzynarodowymi i krajowymi projektami badawczymi lub udziału w takich projektach uznać za spełnione. Z drugiej strony publikacje Habilitantki to w dużej mierze raporty z badań, więc odmówić jej umiejętności realizowania badań naukowych i prowadzenia akademickiego dyskursu – podejmowała je już na etapie przygotowywania pracy magisterskiej, w ramach współpracy z Królewskim Towarzystwem dla Upośledzonych Umysłowo Dzieci i Dorosłych MENCAP z Wielkiej Brytanii. Jednocześnie te międzynarodowe doświadczenia czy udział w międzynarodowych konferencjach to niewykorzystana szansa na nawiązanie trwalszych kontaktów w międzynarodowym gronie badaczy, zwiększenie swojej obecności w

międzynarodowym dyskursie (i poprawę wskaźników cytowania). W Autoreferacie (s. 34 i nast.) Habilitantka przedstawia swoje plany i perspektywy rozwoju międzynarodowej współpracy naukowej i wydawniczej. Jeśli zostaną zrealizowane, niewątpliwie umocnią pozycję Kandydatki do stopnia doktora habilitowanego wśród badaczy zajmujących się problematyką funkcjonowania osób z niepełnosprawnościami. To, co w tym momencie rozwoju kariery Habilitantki można stwierdzić, to fakt, iż jest Ona na razie dobrze osadzona w lokalnym środowisku naukowym pedagogów specjalnych i rozpoznawana (co dokumentuje m.in. liczba cytowań) w środowisku ogólnopolskim.

Analizując dorobek naukowy Pani dr Doroty Krzemińskiej i poddając go ocenie merytorycznej na wstępie stwierdzam, iż działalność naukowo-badawcza podejmowana przez Habilitantkę lokowana jest pedagogice specjalnej, ale można w niej zauważyć obszary problemowe eksplorowane w andragogice i pedagogice społecznej. W dorobku Habilitantki dołączonym do wniosku dominują publikacje wpisujące się w trzy główne wątki, co Ona sama deklaruje na s. 16 Autoreferatu: dorosłości osób z niepełnosprawnością intelektualną, kształcenia pedagogów specjalnych i nauczycieli oraz ich funkcjonowania w rolach zawodowych, a także wątek sztuki i twórczości osób dorosłych z głębszą niepełnosprawnością intelektualną. Pani dr Dorota Krzemińska, oprócz rozprawy habilitacyjnej, do oceny przedstawiła 1 monografię współautorską, przygotowaną wspólnie z Iwoną Lindyberg (*Wokół dorosłości z niepełnosprawnością intelektualną. Teksty rozproszone*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2012), wraz z 3 artykułami Jej autorstwa, oraz 11 artykułów opublikowanych w czasopismach naukowych z dawnej listy B MNiSW. Najlepiej udokumentowane, a więc jawiące się jako główny obszar zainteresowań naukowych Habilitantki, są analizy dotyczące funkcjonowania osób z niepełnosprawnością intelektualną głębszego stopnia w różnych przestrzeniach życia w dorosłości. Uważam te publikacje za niezwykle wartościowe poznawczo, głównie ze względu na sposób narracji i perspektywę ujęcia badanych fenomenów. Otóż dla Autorki osoby badane nie są „badanymi”, których „się bada”, ale aktywnie doświadczającymi swojego „bycia w świecie” podmiotami, które mierzą się nieustannie z codziennością, regulowaną i definiowaną przez innych – opiekunów, terapeutów, rodziców, bliskich, ale także społeczeństwo i kulturę, w których żyją (*Wokół dorosłości z niepełnosprawnością intelektualną. Teksty rozproszone*). Dużo w tych publikacjach tego, co rozmówcy „powinni”, „muszą”, co im „wypada” i „nie wypada”, opatrzonego wnikliwą naukową refleksją Habilitantki. Codzienne doświadczenia rozmówców, ujawniane ich strategię przetrwania w opresyjnej kulturze, przestrzenie walki o uznanie ich

potrzeb i interpretacji świata, znacząco wzbogacają dotychczasową wiedzę o funkcjonowaniu osób z niepełnosprawnością intelektualną głębszego stopnia w pedagogice (specjalnej).

Analizy Pani dr Doroty Krzemińskiej zaprezentowane w dołączonych do wniosku publikacjach stanowią przykład wnikliwych interpretacji danych uzyskanych z badań jakościowych. Co ważne, Habilitantka umiejętnie nakłada na poszczególne wątki interpretacyjne filtry różnych teorii: i tak np. odwołuje się do Goffmanowskiej koncepcji piętna („Przypadek” Daniela F. jako pretekst do wykroczenia poza tradycyjne reprezentacje upośledzenia umysłowego, 2012), postkolonialnej teorii Homiego K. Bhabhy (*Dorośli z niepełnosprawnością intelektualną w okowach „misji rehabilitacyjnej” – perspektywa postkolonialna*, 2012), którą potem wykorzystuje w monografii habilitacyjnej, Baumanowskiej koncepcji wytwarzania odpadów jako efektu różnych procesów społecznych – w tym przypadku par osób z niepełnosprawnością intelektualną głębszego stopnia, które „ani nie pasują, ani nie dają się dopasować do zaprojektowanej formy” (*O byciu parą osób z niepełnosprawnością intelektualną*, 2009, s. 94), czy teorii *queer* przy analizie seksualności osób z niepełnosprawnością intelektualną głębszego stopnia (*Teoria queer w rozważaniach o seksualności osób z niepełnosprawnością intelektualną. W poszukiwaniu wątków teoretyczno-metodologicznych*, 2013). Habilitantka burzy też stereotypy w postrzeganiu osób z niepełnosprawnością intelektualną głębszego stopnia jakoby niezdolnych do (doświadczania) uczuć wyższych, w tym religijnych (*Szkic do rozważań o życiu religijnym i doświadczaniu wiary przez osoby dorosłe z niepełnosprawnością intelektualną*, 2013, s. 114), czy patriotycznych (*O patriotyzmie, patriotach i wartościach patriotycznych w rozmowach z dorosłymi osobami z niepełnosprawnością intelektualną. Refleksje na marginesie pewnej pracy magisterskiej*, 2017). Nie jest to więc Autorka, która tylko opisuje badaną rzeczywistość, ale aktywnie angażuje się w jej zmianę i „naprawę” tak, by była ona bardziej demokratyczna i humanistyczna. To przykład Badaczki zaangażowanej, która zastany porządek społeczny traktuje jako punkt wyjścia do projektowania zmiany społecznej, a nie jako punkt „dojścia”, który jest celem w procesie adaptacji do ustalonego wzorca.

Tę demaskatorską i zaangażowaną na rzecz zmiany postawę Habilitantki widać również w tekstach dotyczących zarówno kształcenia, jak i funkcjonowania w roli zawodowej przyszłych i pracujących w zawodzie terapeutów i pedagogów specjalnych/nauczycieli. Międzynarodowe badania prowadzone przez Panią dr Dorotę Krzemińską wraz z dr Jolantą Rzeźnicką-Krupą wśród studentów różnych narodowości z zastosowaniem strategii fenomenograficznej ujawniły powierzchowne i uproszczone sposoby rozumienia przez studentów – przyszłych nauczycieli kategorii *inności* i *różnicy*, niskie ich kompetencje do

krytycznego, kontekstowego myślenia („*Inny*”/„*inność*” w międzykulturowym doświadczeniu edukacyjnym: pytania i refleksje w kontekście współczesnych zmian kształcenia na poziomie wyższym, 2013), a także potoczne i naiwne myślenie o inności (*Inny, inność / obcość w perspektywie doświadczeń edukacyjnych: fenomenograficzne poszukiwanie znaczeń*, 2018). To ważne teksty, w których Habilitantka (wraz ze współautorką) stawia pytania o cel edukacji wyższej w zakresie kształcenia pedagogów specjalnych i jej emancypacyjny potencjał. Podobny wydzźwięk mają dwa kolejne artykuły, w których Autorka analizuje style działania terapeutów – pedagogów specjalnych pracujących w placówkach wsparcia dla dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną (*Style bycia/działania terapeutów jako asumpt do rozważań o placówkach wsparcia dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną*, 2014), oraz, wraz z Iwoną Lindyberg, wybory studentów – przyszłych pedagogów specjalnych odnośnie do specjalności kształcenia, w których marginalizowana jest problematyka dorosłości osób z niepełnosprawnością (*O (nie) studiowaniu i (nie) przygotowaniu do pracy w obszarze wsparcia dorosłych osób z niepełnosprawnością. Dwugłos z doświadczeń nauczyciela akademickiego i badacza*, 2018). W tekstach z tego obszaru Habilitantka poszukuje w (przyszłych) pedagogach specjalnych załączków „bycia wewnątrznie kimś”, o czym pisała M. Grzegorzewska, „transformatywnych intelektualistów” H. Giroux’a czy „postmodernistycznie zorientowanych profesjonalistów” S. Danforth’a, jednocześnie kreśląc obraz edukacji wyższej o wciąż dominującym modelu transmisyjnym nad krytycznym.

Kolejnym obszarem zainteresowań naukowych Pani dr Doroty Krzemińskiej, w którym konsekwentnie analizuje Ona przestrzenie funkcjonowania osób z niepełnosprawnością intelektualną w dorosłości, jest sztuka i aktywność twórcza osób z niepełnosprawnością intelektualną. Łączy tu Habilitantka swoje akademickie doświadczenie z zaangażowaniem w życie trójmiejskich grup teatralnych. Wykorzystując swoją wiedzę, aktywnie działa na rzecz zmiany postrzegania niepełnosprawności intelektualnej w społeczeństwie, przybliżania codzienności i sposobów jej doświadczania przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną, a także ujawniania ich nowych możliwości oraz kompetencji. Przykładem tego połączenia jest tekst pt. *My business” – experimental performance about love, being a couple and pregnancy of people with Down Syndrome. The artistic work of theatre company of adults with intellectual disabilities as the right to (co-creating) culture – a sketch* (2018), w którym Autorka dokonuje interpretacji zjawiska sztuki teatralnej tworzonej przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną w kontekście teorii dialogu i metafory karnawału M. Bachtina, a także artykuł o niepełnosprawności i byciu sprawnym, normalności i nienormalności (*Festiwal Akcept w kontekście karnawału M. Bachtina. Rzecz o dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną w*

lokalnych inicjatywach kulturalno-edukacyjnych (2016). Trzeci artykuł, który można ulokować w tym obszarze problemowym, to wnikliwa analiza procesu wykraczania poza stereotypowe reprezentacje upośledzenia umysłowego, widocznego w twórczości K. Nahlika – mężczyzny z zespołem Downa („*Mam wrażenie, że Anieli niosą mnie wszędzie*”. *Karol Nahlik w (nietypowej) refleksji* (2013), której dokonuje Habilitantka z zastosowaniem koncepcji kulturowych scenariuszy biegu życia G. Heymansa i formowania tożsamości P.L. Bergera.

Analizując wyżej wymienione publikacje można w nich zauważyć swobodę Habilitantki w poruszaniu się w obrębie analizowanych problemów, głębokie ich rozumienie i zaangażowanie w działania na rzecz poprawy jakości życia osób z niepełnosprawnością intelektualną. Pani dr Dorota Krzemińska wykazała się w nich umiejętnością analizy literatury przedmiotu, projektowania badań i ich prowadzenia – duża część publikacji to raporty z badań, a także analizy uzyskanych wyników i ich interpretacji. Autorka nie pozostaje w nich na poziomie opisu, ale z ogromną erudycją oraz wnikliwością krytycznego badacza, dokonuje pogłębionych interpretacji w odniesieniu do wybranych teorii. To cecha charakterystyczna i ogromna zaleta dorobku Habilitantki, świadcząca o wysokich kompetencjach i świadomości metodologicznej Autorki, zwłaszcza w zakresie prowadzenia badań jakościowych, i umiejętności kontekstowego myślenia, wyznaczonego filtrem określonych teorii.

Zgłoszone do oceny teksty uważam za wartościowe, napisane z dużą erudycją i znawstwem problematyki, które stanowią starannie opracowaną i czytelnie wyłożoną egzemplifikację podejmowanych przez Kandydatkę badań. To co charakteryzuje ten dorobek, to spójność w zakresie eksplorowanych problemów, przejrzystość logiki wywodu, komunikatywność języka. Warto również podkreślić, iż problemy podejmowane przez Autorkę mają niezwykle aktualny charakter, a Jej analizy poszerzają wiedzę o złożoności fenomenu jakim jest funkcjonowanie osób z niepełnosprawnością intelektualną w polskim społeczeństwie i kulturze. Teksty Habilitantki stanowią akademicki dyskurs na najwyższym poziomie, demaskują rzeczywistość, burzą zastany porządek, prowokują do myślenia. To wszystko daje podstawę do sformułowania **pozytywnej oceny tej części dorobku.**

3. Ocena osiągnięcia naukowego – monografii zatytułowanej „Być parą z niepełnosprawnością intelektualną. Studium mikroetnograficzne w kontekście teorii postkolonialnej Homiego K. Bhabhy” (Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2019, ss. 390)

Pani dr Dorota Krzemińska we wniosku złożonym do Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów, zgodnie z wymogami wskazania osiągnięcia wynikającego z artykułu 16 ust.

2 z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595 ze zm.) przedstawiła do oceny monografię zatytułowaną *Być parą z niepełnosprawnością intelektualną. Studium mikroetnograficzne w kontekście teorii postkolonialnej Homiego K. Bhabhy* (Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2019, ss. 390), zrecenzowaną w procesie wydawniczym przez pedagogów specjalnych: prof. dra hab. Amadeusza Krause oraz dr hab. Agnieszkę Żytę, prof. UWM. Zawarła w niej Autorka cztery rozdziały: teoretyczne podstawy badań własnych (cztery podrozdziały), ich założenia metodologiczne (sześć podrozdziałów) perspektywę analizy i interpretacji danych empirycznych (dwa rozbudowane rozdziały), wraz z refleksjami końcowymi o emancypacyjnej mocy etnografii. Przejdę do omówienia i oceny poszczególnych, wyróżnionych przeze mnie elementów rozprawy.

Monografia autorstwa Pani dr Doroty Krzemińskiej tylko pozornie skonstruowana jest w tzw. tradycyjny sposób, tj. z podziałem na części teoretyczną, metodologiczną i empiryczną. Mimo że sama tak ją przedstawiam, to jednocześnie zwracam uwagę, że narracja Habilitantki stanowi pewne logiczne koło rozważań, w którym Autorka wychodząc od nakreślenia „pola przedmiotowego”, którym jest zdolność i/czy niezdolność do bycia parą z niepełnosprawnością intelektualną (s. 19 i nast.), przechodzi poprzez wątki metodologiczne i analityczne, dochodząc do interpretacji swoich wniosków z wykorzystaniem filtra teorii – w tym przypadku teorii postkolonialnej Homiego K. Bhabhy. Decyzję odnośnie do tego, by nie wprowadzać rekonstrukcji tej wiodącej teorii jako interpretacyjnego filtra wykorzystanego w Jej projekcie do rozdziału pierwszego, uważam za bardzo trafną i odbieram jako wyraz dojrzałości w prowadzeniu dyskursu akademickiego i konstruowania całościowego projektu badań jakościowych. Bowiem dopiero przebrnąwszy przez część monografii ilustrującą zebrany materiał empiryczny, czytelnik może w pełni zrozumieć wybór Habilitantki dotyczący interpretacyjnego filtra teorii Bhabhy i zasadność jej zastosowania.

Zapowiadając odniesienia do tej teorii w dalszej części monografii, jej pierwszy rozdział poświęca Pani dr Dorota Krzemińska czterem obszarom swojej refleksji; po pierwsze analizom dorosłości osób z obniżonym ilorazem inteligencji w społeczeństwie, w którym dokonuje się infantylicyzacja dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną, umiejętnie wpisując je w paradygmatyczną zmianę dokonującą się w pedagogice specjalnej. Drugim obszarem rozważań jest uczuciowość wyższa i życie wewnętrzne osób z niepełnosprawnością intelektualną. Habilitantka w podrozdziale tym „rozprawia się”, „toczy bój”, „walczy” – nie bez powodu odwołuję się tu do nomenklatury wojskoznawstwa – z krzywdzącym stereotypem osoby z niepełnosprawnością intelektualną jako niezdolnej do głębokich przeżyć psychicznych,

doświadczenia miłości, budowania trwałych więzi i relacji interpersonalnych, wywodzącym się z dyskursu medycznego. Bo w tej części rozprawy, w tym fragmencie, najbardziej odczuwam niezgodę Autorki na taki stan rzeczy i Jej zaangażowanie w inicjowanie/wspieranie zmian w tym zakresie. W moim przekonaniu Habilitantka jest przekonywująca w swej narracji i tę walkę wygrywa. Trzeci wątek dotyczy seksualności osób z niepełnosprawnością intelektualną i dyskusji nad prawem do jej doświadczenia, natomiast czwarty – świadomości społecznej w zakresie funkcjonowania osób z niepełnosprawnością intelektualną w związkach i relacjach intymnych.

Ta wprowadzająca w problematykę pracy część monografii Pani dr Doroty Krzemińskiej jej popisem Jej erudycji i umiejętności analitycznego myślenia. Nie jest to prosta rekonstrukcja teorii i dotychczasowych wyników badań, ale dojrzała narracja o funkcjonowaniu osób z niepełnosprawnością intelektualną w dorosłości, ilustrowana istniejącymi koncepcjami teoretycznymi, osadzonymi głównie w dyskursie pedagogiki specjalnej, psychologii, i częściowo medycyny. Habilitantka nie powieli podręcznikowych ujęć niepełnosprawności intelektualnej, nie przytacza definicji czy klasyfikacji, ale z dużym znanstwem problematyki dyskutuje z innymi autorami i autorkami, którzy prowadzą badania w tym obszarze, m.in. R. Kijakiem, B. Cytowską czy B. Borowską-Beszta, umiejętnie zestawiając ich wyniki badań ze swoim zamysłem badawczym, przygotowując mu miejsce w dotychczasowym dorobku pedagogiki specjalnej. To bardzo ciekawa, i powtórzę, w moim przekonaniu dojrzała konstrukcja narracji, którą oceniam wysoko.

Odnosząc się do analizy zastosowanej procedury badawczej stwierdzam, iż przedmiotem swoich badań Pani dr Dorota Krzemińska czyni „fenomen bycia parą osób z niepełnosprawnością intelektualną głębszego stopnia, rozgrywający się w przestrzeni koedukacyjnej placówki (dziennego pobytu), jaką jest środowiskowy dom samopomocy” (s. 84). Zatem celem Jej badań stało się „ukazanie zjawiska bycia parą z niepełnosprawnością intelektualną z perspektywy samych par oraz pracujących z nimi terapeutów” (s. 84). Tak skonstruowany cel i przedmiot znalazł odzwierciedlenie w głównym problemie badawczym, którym było pytanie o sposoby doświadczenia bycia (z) parą w środowiskowym domu pomocy, a więc jakim doświadczeniem jest bycie parą dla podopiecznych, oraz bycia parą przez podopiecznych dla ich terapeutów. Habilitantka wyszła z założenia, iż sfera doświadczeń bycia parą w ŚDS, ze względu na fakt wzajemnego uwikłania w codzienność podopiecznych i terapeutów, staje się „w znacznej części udziałem obu tych podmiotów” (s. 84).

Taki sposób widzenia badanego zjawiska spowodował osadzenie projektu w paradygmacie interpretatywnym i wybór jakościowej strategii badawczej, a w niej – entografii

skoncentrowanej na konkretnym zagadnieniu, co Habilitantka określa mianem mikroetnografii (s. 97). To podejście wyznaczyło nie tylko sposób zbierania danych (pogłębiony wywiad etnograficzny oraz obserwacja i notatki terenowe), ale również ich analizę i reprezentację. W efekcie otrzymujemy etnograficzny opis badanego przez Panią dr Dorotę Krzemińską fenomenu bycia parą przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną, przygotowany zgodnie z zasadami pisania etnografii.

W mojej ocenie rozdział ten napisany w sposób bardzo dobry, świadczący o dużej „świadomości” teoretyczno-metodologicznej Autorki. I tu znowu należy podkreślić, że nie ogranicza się Ona jedynie do opisu przywoływanych koncepcji, ale dyskutuje z nimi, umiejętnie przedstawiając, w których kontekstach lokuje swój projekt badawczy. W sposób kompetentny i nie budzący żadnych wątpliwości uzasadnia Habilitantka swoje założenia ontologiczne, epistemologiczne i metodologiczne, a także dylematy etyczne. Szczegółowo charakteryzuje poszczególne etapy powstawania swojego projektu badawczego, pojawiające się wątpliwości i sposoby ich rozstrzygnięcia, co czyni Jej narrację przekonującą. Nie mam żadnej wątpliwości, że projekt badawczy Pani dr Doroty Krzemińskiej jest dogłębnie przemyślany, prawidłowo skonstruowany i zaprezentowany.

Obszerny materiał uzyskany w toku badań został zaprezentowany w dwóch rozdziałach rozprawy, liczących 244 strony, a także w refleksjach końcowych, w których zawarto wnioski z badań i rekomendacje zmian mających na celu poprawę funkcjonowania osób z niepełnosprawnością intelektualną, co słusznie Habilitantka przypisała „emancypacyjnej mocy etnografii”, ujawniając cechy etnografa krytycznego. Struktura empirycznej części monografii jest spójna, zgodna z logiką wyводу przyjętą w rozdziale poświęconemu metodologicznym założeniom badań własnych i przejrzysta. Swoją narrację Pani dr Dorota Krzemińska buduje w sposób czytelny i kompetentny, w odniesieniu do postawionych pytań badawczych i założeń, z których zostały wyprowadzone.

Tę część rozprawy uważam za najbardziej wartościową, stanowiącą cenny wkład w rozwój wiedzy dotyczącej codzienności osób z niepełnosprawnością intelektualną, ich funkcjonowania w dorosłości i budowania intymnych relacji partnerskich. W części tej widoczne są również odniesienia do problematyki poruszanej przez Habilitantkę w Jej wcześniejszych pracach, co stanowi znakomitą klamrę spinającą dorobek Autorki w jeden spójny obszar. Niewątpliwe walory tego fragmentu rozprawy to ukazanie w analizach wszystkich wcześniej opisanych kontekstów i obszarów problemowych, wielowątkowy sposób konstruowania podstawowej dla pracy kategorii jaką jest bycie parą osób z niepełnosprawnością intelektualną głębszego stopnia, a także ukazanie zróżnicowanego,

wielowymiarowego obrazu rozmówców. Udało się Pani dr Dorocie Krzemińskiej uchwycić świat intymnych znaczeń nadawanych przez badanych ich codziennemu „byciu razem” – w ŚDS, ale także w parze. Dzięki zastosowanej formie opisu i reprezentacji danych uzyskanych z wywiadów, mamy możliwość usłyszeć „głos” badanych, poznać ich sposoby doświadczania codzienności, dopełnione perspektywą oglądu tych sposobów przez terapeutów, towarzyszących im we wspólnym doświadczaniu owej codzienności.

Interpretacji fenomenu bycia parą dokonała Habilitantka z wykorzystaniem wybranych kategorii teorii postkolonialnej Homiego K. Bhabhy, co w mojej ocenie jest trafnym wyborem. Należy zaznaczyć, że teoria ta nie jest w pracy ozdobnikiem, a rozdział – powierzchownym wyznaniem teoretycznych sympatii. Ten fragment monografii to pogłębione odczytanie ukrytych znaczeń i kontekstów ich tworzenia przez badanych z zastosowaniem interpretacyjnego filtra poznawczej perspektywy Bhabhy. Zakończenie rozprawy to wyraźny głos Pani dr Doroty Krzemińskiej upominający się o dostrzeżenie istoty bycia parą osób z niepełnosprawnością intelektualną, o uznanie i zaprojektowanie ich profesjonalnego wsparcia. W moim przekonaniu to również głos dotyczący jasno określonej wizji pedagogiki jako nauki zaangażowanej w zmianę stereotypowego postrzegania osób z niepełnosprawnością intelektualną, dążącej do wspierania rozwoju kompetencji emancypacyjnych i krytycznych, umożliwiających wyzwolenie z utrudniających pełny rozwój schematów funkcjonowania w codzienności.

Podsumowując ocenę monografii Pani dr Doroty Krzemińskiej, chciałabym jeszcze zwrócić uwagę na Jej staranność o jakość i czytelność przekazu przy zastosowaniu trudnych w recepcji kategorii i pojęć języka akademickiego. Autorce z powodzeniem udało się osiągnąć trudny balans pomiędzy żywym i obrazowym językiem rozprawy, angażującym uwagę odbiorcy, a wysokim poziomem akademickiego dyskursu. Jednoznacznie stwierdzam, że rozprawa Habilitantki to ważne i wartościowe dzieło, które poszerza naszą wiedzę o funkcjonowaniu osób z niepełnosprawnością w dorosłości, zwłaszcza w obszarze intymnych relacji partnerskich i tworzenia par(y), będących podstawą rodziny. W tym miejscu chciałabym jednak wyrazić swoje zdziwienie wynikające z faktu braku w monografii perspektywy socjologii pary jako swoistego programu teoretyczno-badawczego, który w ostatnich latach dynamicznie rozwija się w naukach społecznych w Polsce, za sprawą m.in. J. Mizielińskiej, A. Stasińskiej, J. Jasińskiej czy M. Żadkowskiej (*notabene* z Uniwersytetu Gdańskiego), a z inspiracji m.in. francuskich badań nad parą Jeana-Claude’a Kaufmanna. To podejście zakłada patrzenie na parę intymną jako formę praktykowania bliskości, miłości i troski, czyli poprzez obserwację praktyk życia codziennego, a co się z tym wiąże, z wykorzystaniem perspektywy

jakościowej. Stąd uczynienie fenomenu bycia parą kategorią centralną w podjętych badaniach przez Habilitantkę i brak odniesień do paradygmatu teoretyczno-badawczego socjologii pary, mimo że nie dotyczy on bezpośrednio pary osób z niepełnosprawnościami, uważam za zaniedbanie.

Nie zmienia to jednak mojej całościowej oceny monografii habilitacyjnej Pani dr Doroty Krzemińskiej, która, biorąc pod uwagę zakres i jakość prowadzonych analiz, sposób rozwiązywania problemów, aktualny charakter rozprawy jak i jej znaczenie dla pedagogiki, **jest pozytywna.**

4. Opinia odnośnie do kryteriów oceny w zakresie dorobku dydaktycznego, organizacyjnego i popularyzującego wiedzę oraz współpracy międzynarodowej po uzyskaniu stopnia naukowego doktora

Odnosząc się do pozostałych parametrów dorobku i osiągnięć Pani dr Doroty Krzemińskiej, należy zauważyć Jej aktywność w prezentowaniu wyników swoich badań podczas konferencji – 13 międzynarodowych (w tym 4 zagranicznych) i 13 ogólnopolskich, co odczytuję jako Jej zaangażowanie, otwartość i chęć podejmowania dyskusji z innymi wokół analizowanych przez Nią fenomenów społecznych. W niektórych z tych konferencji Habilitantka uczestniczy cyklicznie. Była członkinią 9 komitetów organizacyjnych konferencji i seminariów naukowych – wszystkie miały zasięg ogólnopolski, ale też 8 z nich zostało zorganizowanych przez macierzystą jednostkę Habilitantki.

Warto podkreślić również udział Pani dr Doroty Krzemińskiej w 2 zagranicznych wyjazdach o charakterze naukowym i dydaktycznym: w ramach programu Erasmus do Belgii na Uniwersytet w Leuven i Katholieke Hogeschool Brugge – Ostende w 2012 r. oraz do Włoch (Rzym 2013) w ramach wizyty studyjnej w rzymskich uczelniach wyższych w celu analizy systemów zarządzania i organizacji oświaty, oraz organizacji pracy na wydziałach pedagogiki ogólnej i specjalnej. W odniesieniu do współpracy międzynarodowej, Kandydatka deklaruje w Autoreferacie (s. 34) kontakty z Newman University w Birmingham w Wielkiej Brytanii, ale na tym etapie (przedstawionym w Autoreferacie) należy tę współpracę traktować bardziej jako projekt na przyszłość, niż spełniającą ustawowe kryteria współpracę badawczą w sieciach czy konsorcjach. Choć deklarowane plany są obiecujące.

Współpracę z innymi naukowcami Pani dr Dorota Krzemińska rozwija także na niwie organizacyjnej w sferze nauki – jest członkinią 2 międzynarodowych i 1 krajowego towarzystwa naukowego: *European Sociological Association*, *European Society For Disability Research Alter* oraz *Polskiego Towarzystwa Pedagogów Specjalnych*; w latach 2015 – 2018

pełniła funkcję zastępcy redaktora naczelnego czasopisma „Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej”, wydawanego przez Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

W dorobku Pani dr Doroty Krzemińskiej zwraca uwagę Jej zaangażowanie w popularyzację wiedzy na temat funkcjonowania osób z niepełnosprawnością intelektualną – brała udział w konferencjach szkoleniowych, m.in. w szkołach, centrach pomocy rodzinie, czy miejskich ośrodkach pomocy społecznej. Od 2012 r. angażuje się w działalność Gdyńskiego Partnerstwa na Rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną oraz Grupy IMPlus, mających na celu pobudzanie aktywności osób z niepełnosprawnością intelektualną w obszarze sztuki. Habilitantka, jak deklaruje w Autoreferacie (s. 40 i nast.), uczestniczy w cyklicznych spotkaniach grup roboczych z obszaru aktywizacji społeczno-zawodowej i kulturalnej, wspierając te działania z perspektywy badacza i akademika. Jest członkinią Rady Programowej Festiwalu Akcept – cyklicznym wydarzeniu kulturalnym: muzycznym, plastycznym, teatralnym itp., w którym biorą udział osoby z niepełnosprawnością intelektualną i podmioty z nimi współpracujące. Pełniła także rolę mentora i konsultanta podczas pracy nad scenariuszem spektaklu pt. *Moja sprawa* – eksperymentalnego wydarzenia poświęconego problemowi ciąży kobiety z zespołem Downa i relacji w parze z partnerem również z zespołem Downa. Swoje doświadczenia z tej współpracy umiejętnie przenosi na grunt naukowych analiz, o czym świadczą publikacje z zakresu kulturalnej aktywności osób z niepełnosprawnością intelektualną.

Kandydatka aktywnie włącza się również w organizację procesu kształcenia i poprawy funkcjonowania osób z niepełnosprawnością, nie tylko w macierzystym Uniwersytecie. Brała udział w pracach zespołu powołanego przez Radę Miasta Gdańska dla wypracowania kierunków w kształceniu specjalnym i integracyjnym w Gminie Gdańsk. Od 2002 r. jest członkinią Rektorskiej Komisji ds. projektu Uniwersytet bez Barrier, działającej w Uniwersytecie Gdańskim. Pani dr Dorota Krzemińska jest także aktywnym nauczycielem akademickim. Była promotorem pomocniczym w przewodzie doktorskim mgr Marty Jurczyk (promotor: prof. dr hab. Lucyna Kopciwicz) pt. *Konstruowanie dyskursu seksualności osób z niepełnosprawnością intelektualną w dramowych rekonstrukcjach wychowawców i terapeutów*, ukończonym 21.06.2017 r. publiczną obroną i nadaniem stopnia doktora. Habilitantka deklaruje, iż była promotorką 30 prac licencjackich oraz 70 prac magisterskich, koordynowała i prowadziła wiele przedmiotów z zakresu pedagogiki specjalnej, zwłaszcza pedagogiki osób niepełnosprawnych intelektualnie, oraz rehabilitacji dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną. Włącza się również w konstruowanie procesów kształcenia – współtworzyła modułową koncepcję studiów w Instytucie Pedagogiki czy koncepcję

specjalności na kierunku Pedagogika Specjalna, studia II stopnia: Rehabilitacja i Wsparcie w Dorosłości z Terapią Zajęciową.

Słabszą stroną dorobku w omawianych zakresach jest niski poziom jego umiędzynarodowienia, o czym wspominałam również przy ocenie dorobku naukowego Habilitantki, śladowa współpraca z naukowcami z innych ośrodków polskich i zagranicznych, brak udziału w projektach i sieciach badawczych, a także w stażach naukowo-badawczych, brak udziału w zespołach eksperckich i konkursowych, oraz doświadczenia w recenzowaniu projektów i publikacji w czasopiśmie. Zaskakujący jest również właściwie brak nagród przyznanych Habilitantce za aktywność na różnych polach – w Wykazie zawierającym informacje o osiągnięciach (s. 21) wspomina Ona jedynie o nagrodzie Dziekana (2008) za działalność organizacyjną.

Podsumowując, w drodze naukowej oraz pracy Habilitantki wyraźnie zaznacza się Jej zaangażowanie w popularyzację wiedzy o funkcjonowaniu osób z niepełnosprawnością intelektualną w dorosłości, a poprzez to, również w zmianę świadomości społecznej w tym obszarze, co skutkuje podejmowaniem przez Nią projektów badawczych, mających odzwierciedlenie w późniejszych publikacjach. To przykład udanego „transferu wiedzy do otoczenia społecznego”, ale także umiejętności problematyzowania rzeczywistości i poszukiwania inspiracji badawczych w otaczającej rzeczywistości. Niewątpliwie biografia naukowa Kandydatki jest nieodłącznie spleciona z Jej działalnością na niwie organizacyjnej, której poznanie umożliwia lepsze (z)rozumienie Jej badawczych wyborów. W mojej opinii Pani dr Dorota Krzemińska konsekwentnie buduje swoją pozycję badaczki problematyki osób z niepełnosprawnością intelektualną, z sukcesem łącząc tę rolę z zaangażowaniem na rzecz poprawy funkcjonowania osób niepełnosprawnych w społeczeństwie, co ostatecznie pozwala na **pozytywną ocenę tej części dorobku**, przy wskazaniu wyraźnych w nim braków w niektórych wymienionych wyżej zakresach.

5. Końcowa ocena i konkluzja

W końcowej ocenie stwierdzam, iż Pani dr Dorota Krzemińska konsekwentnie rozwija swoje zainteresowania naukowe; Jej dorobek naukowy jest dobrze osadzony w dorobku pedagogiki (specjalnej), jest spójny merytorycznie i poprawny logicznie, inspiruje do dyskusji i prowokuje do myślenia. Wysoko oceniam umiejętność problematyzowania rzeczywistości przez Habilitantkę, Jej kompetencje badawcze i świadomość metodologiczną. Monografia autorstwa Pani dr Doroty Krzemińskiej zatytułowana *Być parą z niepełnosprawnością*

intelektualną. Studium mikroetnograficzne w kontekście teorii postkolonialnej Homiego K. Bhabhy (2019), wskazana w Jej wniosku jako osiągnięcia wynikające z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2017 r. poz. 1789) również dokumentuje wysokie kompetencje teoretyczno-metodologiczne Habilitantki. Biorąc to pod uwagę, a także przedstawione wyżej opinie dotyczące aktywności dydaktyczno-organizacyjnej i popularyzatorskiej Kandydatki, oraz znaczenie Jej badań dla pedagogiki i innych dyscyplin, dla których zagadnienia funkcjonowania w dorosłości osób z niepełnosprawnością intelektualną, ich relacji intymnych i rodzinnych, a także konstruowania bycia parą są ważne, **pozytywnie oceniam** jakość przedłożonego dorobku.

W swej konkluzji stwierdzam, na podstawie przedłożonych dokumentów, iż dorobek Pani dr Doroty Krzemińskiej, przede wszystkim zaś monografia zatytułowana *Być parą z niepełnosprawnością intelektualną. Studium mikroetnograficzne w kontekście teorii postkolonialnej Homiego K. Bhabhy* (2019) wskazana przez Habilitantkę jako główne osiągnięcie w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego **stanowi znaczący wkład** w rozwój pedagogiki, a wniosek Habilitantki o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika **spełnia kryteria** wskazane w Ustawie z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym, z późniejszymi zmianami, oraz w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 roku w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego i **jest uzasadniony**. Opowiadam się więc za procedowaniem przez Komisję Habilitacyjną wniosku do Rady Dyscypliny Pedagogika przy Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego o nadanie Pani dr Dorocie Krzemińskiej stopnia doktora habilitowanego nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika.

